

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	2
1. İSTANBUL’DA PLANLAMA SİSTEMİ VE YAŞANAN SORUNLAR.....	2
1.1. Küreselleşme etkileri;	2
1.2. Yasalardan uygulamalara kadar her alanda, çarpıcı biçimde yaşadığımız kaos ortamı;	3
1.3. Planlamada yetki karmaşası ve plan kararlarından bağımsız uygulamalar;	3
1.4. Yerel Yönetimlerde Planlamanın Kurumsallaşma Sorunları;	4
1.5. Yeni bir kaos ortamı potansiyeli olan “kentsel dönüşüm” yaklaşımları.....	4
2. PLANLAMA SİSTEMİNİN YAPISAL DEĞİŞİMİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR	6
2.1. Güçlü bir şehir ve bölge planlama sistemine ve kurumsal yapıya duyulan ihtiyaç;6	
2.2. Mekânsal Değişimin Yönetimi	7
3. İSTANBUL’DA STRATEJİK KONULARA İLİŞKİN ÖNERİLER	10
3.1. Mekânın Değişiminin Bölgesel Ölçekte Programlanması, Projelendirilmesi ve Yönetilmesinde Temel İlkeler	10
3.1.1. Kentsel bölge olarak bütünleşme	10
3.1.2. Doğal kaynaklar üzerinde yaratılan baskının azaltılması.....	10
3.1.3. Sanayi yapısının değişimine yönelik öneriler;	11
3.1.4. Ulusal büyük projelerin, kentsel yaşam kalitesinin arttırılmasına yönelik olarak yönlendirilmesi	11
3.2. Sürdürülebilir Kentsel Planlama ve Kentsel Değişim Süreçlerinin Yönetilmesinde Temel Sorunsallar ve Öneriler	12
3.3. İstanbul’da Afet risklerinin azaltılması	14
3.4. Kentsel Dönüşüm Süreçlerinin Yönetilmesine ilişkin “Sorun Odaklı” Yaklaşım	15
3.4.1. Konut Alanlarında Kentsel Dönüşüm;.....	16
3.4.2. Ekonomik Faaliyetlerin Yer Değiştirmesiyle Beraber Fonksiyonsuz Kalan Köhneme Alanlarının Yeniden Canlandırılması Yönündeki Kentsel Dönüşüm	17
4. SON SÖZ.....	19

GİRİŞ

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Planlama Müdürlüğü tarafından BİMTAŞ’a ihale edilen ve İTÜ, MSGSÜ, ODTÜ, YTÜ (Mimar Sinan Güzel Sanatlar, Orta Doğu Teknik, İstanbul Teknik, Yıldız Teknik Üniversiteleri) olmak üzere dört üniversite tarafından yapılan “İstanbul’un Eylem Planlamasına Yönelik Mekânsal Gelişme ve Dönüşüm Stratejilerinin Belirlenmesi İçin Araştırma ve Model Geliştirme” çalışmanın sonuçlarının, ilgili kamuoyu ile paylaşıldığı ve tartışıldığı, “İstanbul Mekânsal Gelişme ve Dönüşüm Araştırmaları Sempozyumu” sonucunda, Üniversitelerin çalışma gruplarınca mutabakata varılmış olan görüşleri ve stratejik gelişme önerileri aşağıda özetlenmiştir.

1. İSTANBUL’DA PLANLAMA SİSTEMİ VE YAŞANAN SORUNLAR

1.1. Küreselleşme etkileri;

- Türkiye, başta İstanbul olmak üzere içinde bulunduğumuz dönemde küresel değişimlerden gittikçe daha yoğun bir şekilde etkilenmekte, çeşitli olumlu gelişmelere olduğu kadar küreselleşmenin getirdiği belirsizlik ortamında hızla gelişen sosyal, ekonomik ve çevresel risklere de daha açık hale gelmektedir.
- İstanbul bir yandan ulusal ekonominin en önemli odak noktası olarak büyümekte ve hızlı bir nüfus artışı yaşamakta, diğer yandan uluslararası sermaye ile uluslararası piyasalarda etkili olmaya çalışan ulusal ve bölgesel kuruluşların ilgi odağı haline gelmektedir. Bu yeni koşullara uyum sürecinde 1950’lerden bu yana süren hızlı göç karşısında ekonomik, sosyal ve mekansal açıdan gelişmesi doğru yönlendirilememiş, kayıtsız ekonomi ve enformel sektörün ağırlıklı olduğu, düşük gelir gruplarının kente entegre olamadığı İstanbul, ulusal ve uluslararası düzeylerde üstlendiği işlevleri yerine getirmede büyük zorluklar yaşamaktadır.
- İstanbul, tüm gelişme dinamikleri ile adeta planlama kurumuna meydan okuyan, denetimsiz bir kentleşme yapısı sergilemektedir. Siyasal beklentilerle beslenen bu denetimsiz kentleşme yapısı, İstanbul’u, özellikle son çeyrek asırda üretimden uzaklaşan ve rant beklentili gayrimenkul yatırımları için avantajlı bir alan haline getirmiştir. Başka bir deyişle kentleşme ve planlama sürecinde mekan, stratejik bir öge olarak ön plana çıkmaktadır. Kentler bir yatırım metası haline gelirken, yatırımların yönlendirildiği çerçeve, kentsel projeler yolu ile sağlanmakta; kentsel projeler, planlama pratiği içinde yeni bir uygulama aracı olarak anlam kazanmaktadır.
- Rant merkezli gelişme dinamikleri, kentin denetimsiz yayılmasının yanı sıra, kaynakların dengesiz dağıldığı parçalı bir yapının sergilenmesine neden olmaktadır. Bu parçalı yapı içinde, kentsel alanların bir kısmı piyasa süreçlerinde cazip yatırım alanları haline gelirken, bir kısmı ise giderek dezavantajlı duruma düşmekte, prestij alanları ile yoksulluk alanları arasındaki mekansal ayrışma, ikili yapıyı gözle görülür ve kalıcı hale getirmektedir. Küresel rekabete

İstanbul'da Planlama Sistemi ve Yaşanan Sorunlar

açık prestij mekanlarında yaratılan değer, kentin sorunlarına çözüm üretmeye yönelik kaynak yaratma potansiyeli yok sayılmaktadır.

1.2. Yasalardan uygulamalara kadar her alanda, çarpıcı biçimde yaşadığımız kaos ortamı;

Devletin düzenleyici aracı olan kanun ve yönetmelikler planlamanın yol gösterici temel dayanağını oluşturmaktadır. Düzenleme işlemlerindeki çarpıklıklar, çelişkiler, boşluklar sağlıklı, güvenli çevrede yaşama hakkını tehdit etmektedir. Bir yandan planlamanın önemi vurgulanıp planlama çalışmaları için ülke tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar çok kaynak aktarılırken, diğer yandan ülkemizde yasalardan uygulamalara kadar her alanda, çarpıcı biçimde yaşadığımız kaos ortamı, günümüzde planlamaya yüklenen işlevin tartışılmasını, üzerinde düşünülmesini gerektirmektedir. Bu gelişmeler ve eğilimler, uzun vadede geri dönüşü olmayacak şekilde mekânların tüketilme riskini doğurmaktadır. Özellikle İstanbul yaşanabilirlik ve sürdürülebilirlik sloganları ardında, yalnızca rantın öne çıktığı, çarpıcı bir mekân olarak gündemde bulunmaktadır.

1.3. Planlamada yetki karmaşası ve plan kararlarından bağımsız uygulamalar;

- AB uyum sürecinde, yapısal değişikliğin gerekliliği vurgulanırken, imar mevzuatında yapılan bazı değişikliklerin hukuk düzenini sağlayıcı değil, sorunları artırıcı yönde değiştiği gözlenmektedir. Gerek İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce gerekse Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na İmar Mevzuatı konusunda akademisyenlere pek çok çalışma yaptırılmış, tartışılmış ancak hazırlanan yasa taslakları rafa kaldırılmıştır. Bunların yerine birbiri ile çelişen, yetki karmaşasını arttıran ve sağlıklı gelişmelerin devam etmesine neden olabilecek pek çok yasal düzenlemenin yürürlüğe sokulduğu izlenmektedir.
- Yasalar ile planlamaya girdi sağlaması gereken pek çok kuruma, bu temel işlevlerini yerine getirme sorumluluklarını tanımlamak yerine, neredeyse her bir kuruma planlama yetkisinin verilmesi ve bu yetkilerin mevcut imar mevzuatı dışında tutulması, yaşanabilir ve sürdürülebilir gelecek önüne ipotek koymaktadır.
- Planlama ile ilgili merkezi ya da yerel kurumların kamu yararı ilkesi yerine yetkilerini bu ilkeyi ihlal edecek şekilde kullanması- yalnızca rant yaratacak şekilde kullanma eğiliminin güç kazanması- planlama kurumunun sorgulanmasının ötesinde devletin varlık nedeninin dahi sorgulandığı bir düşünsel ortam yaratmaktadır.
- Planlama, uzun dönemde toplumun geniş kesiminin kayıpları pahasına, kısa dönemli fakat büyük getiriler sağlamanın ve devletin vatandaşları için sağlıklı, yaşanabilir çevre oluşturma görevi yerine kaynak yaratmanın aracı haline gelebilmektedir.
- İstanbul için üst ölçekli planların hazırlandığı bu dönemde, kentin kaderini etkileyecek pek çok önemli projenin plan kararlarından bağımsız olarak merkezi ve yerel yönetimlerce gündeme getirilmesi de plana ve planlama kurumuna güveni sarsacak yaklaşımlardır.

İstanbul’da Planlama Sistemi ve Yaşanan Sorunlar

- Plan elde etmek bir amaç değil, yaşam kalite düzeyinin artırılması, sosyal adalet koşullarının sağlanması yönünde bir araçtır. Plan ve planlamaya toplumun güven duyması plana bakış açısıyla yakından ilişkilidir. Bir kentin korunması, değişmesi, gelişmesi gereken farklı alanlarında veya farklı işlev bölgelerinde, özel amaçlı planlar üretilmesi hem yetki karmaşasına hem de plan bütünlüğünün zedelenmesine neden olmaktadır.
- Bütün bu çelişkiler, planlama ve uygulamalarda şeffaflık, kamu yararı ve kentsel vizyona uygunluk gibi olgulara yönelik değerlendirme, karar alma, uygulama ve denetleme mekanizmalarının gelişmesini engellemektedir.
- Planlama, geleceği görme ve biçimlendirme sanatıdır. Gelecek hepimizi ilgilendirmektedir, bu nedenle gidilecek ortak yolun tanımlandığı planlama eylemi, toplumsal uzlaşının oluşturulduğu bir platform ve uzlaşma belgesidir. Uzlaşma alanının iskeletini, planlamanın temel ilkeleri ve kamu yararı oluşturmaktadır. Bu temel bileşenlerin göz ardı edildiği ve sloganların hâkim olduğu ülkelerde, planlama küresel veya yerel dinamikleri şekillendiren değil, bu dinamikler ile şekillenen bir araç olmaktadır.

1.4. Yerel Yönetimlerde Planlamanın Kurumsallaşma Sorunları;

- Yerel yönetimlere daha fazla yetki devri kapsamında, bir yandan yetkileri gittikçe genişleyen Büyükşehir Belediye yapısı içinde de yeni yönetim sorunları ortaya çıkmaktadır. Bir metropoliten kentin planlanması yalnızca düşey yapılanmalarla değil; yatay/katılımcı yapılanmalarla yönetilmelidir. Gittikçe büyüyen birer organizma halini alan belediyeler içindeki farklı yönetim birimlerinin, birbirinden gittikçe bağımsız hale gelmesi, belediyelerin kent yönetimi ile ilgili konularda, kendi içinde çelişkiler doğurmaktadır.
- Yapılan planlama çalışmalarında, kent yönetiminden sorumlu olan belediyenin, planlamayla öncelikli olarak, ilgili bulunan birimleri arasında eşgüdüm sağlanabilmesi, kamu kaynaklarının doğru kullanımı açısından etkilidir. Aksi uygulamalar mevcut kurumlar arasında çatışmaya ve gergin bir ortam oluşmasına neden olmaktadır. Bu durumun planlamaya da kentsel alanlarının yenilenmesine de olumlu bir katkısı olmamakta, bir yandan da uygulamadan edinilen deneyimlerin kurumsallaşması güçleşmektedir.

1.5. Yeni bir kaos ortamı potansiyeli olan “kentsel dönüşüm” yaklaşımları

- Bütüncül planlama yerini, 1980 sonrasında, İstanbul’un küresel kent kimliğini güçlendirmeyi hedefleyen büyük kentsel projelere bırakmıştır. Üst planın askıya alınması ile güçlenen projeci yaklaşım, 1999 Depremi sonrasında konut alanlarının dönüşümünü de içine alan ve daha geniş toplumsal kitleleri etkileyen bir boyut kazanmıştır.
- Son dönemde tarihi kent merkezleri, fonksiyonunu yitirmiş alanlar, yasa dışı yapılaşmış alanlar ve afet riski taşıyan alanlara yönelik oluşturulan kentsel dönüşüm projeleri, kentsel

İstanbul'da Planlama Sistemi ve Yaşanan Sorunlar

planlama gündeminde büyük yer tutmaktadır. Toplumsal yapıyı derinden etkileyen ve rant dağılımını değiştirme potansiyeli yüksek olan kentsel dönüşüm uygulamalarının yasal araçları ise henüz oluşturulmamıştır.

- Bunun neticesinde, kentsel dönüşüm uygulamalarının çıkış noktasındaki amaçlardan uzaklaşması ve sosyo-ekonomik eşitsizlikleri derinleştiren, kente herhangi bir katkı sağlamayan uygulamalar halini alması riski vardır. Mevcut durumda, bu çelişkiler, toplumda kentsel dönüşüm kavramına ilişkin şüphelerin artmasına neden olmakta, bu projelerin uygulanması ile mükellef olan birimlerin toplum tarafından açıkça izlenememesine, belediyeler ve gerek merkezi yönetim gerekse sivil toplum kuruluşları ya da yarı-resmi sivil toplum kuruluşları arasında ciddi ve derin anlaşmazlıklara yol açmaktadır.
- Parçacı şekilde planlanıp, büyük değerlere pazarlanan bazı yeni konut alanları, sağlıklı ve yaşanabilir çevrelerin ön koşulu olan plan yönetmeliklerine uygun olmayacak şekilde onaylanıp uygulamaya sokulabilmektedir. Deprem güvenliği gibi çok hassas ve önemli bir alanda dahi teknik ve hukuki altyapısı hiçbir şekilde oluşturulmadan, eşitsiz ve dengesiz uygulamalar sürdürülmekte, hazırlanan yeni yasa taslaklarının rant yaratmada bir araç olarak kullanımına yol açabilecek büyük riskler taşıdığı görülmektedir.

2. PLANLAMA SİSTEMİNİN YAPISAL DEĞİŞİMİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

2.1. Güçlü bir şehir ve bölge planlama sistemine ve kurumsal yapıya duyulan ihtiyaç;

- Gerek ülke içinden ve ülke dışından kaynaklanan çeşitli boyutlardaki risklerin artması, gerek metropoliten büyüme süreçlerinin devam etmesi, ülkemizde güçlü bir şehir ve bölge planlama sistemine duyulan ihtiyacı fazlasıyla artırmaktadır.
- İstanbul bir yandan yeniden yapılanma sürecini başarı ile tamamlayıp, diğer yandan birikmiş sorunlarını çözmek zorundadır. Bu durum, geleceğe yönelik çalışmaların uzun soluklu, geniş kapsamlı ve iyi planlanmış olmasını ve karar süreçlerinin tüm kesimleri kapsamasını gerektirmektedir. Geleneksel planlama yöntem ve araçlarıyla ve il sınırlarıyla sınırlı kalan bir planlama yaklaşımı, yeniden yapılanma sürecini yönlendirmekte ve sorunlara çözüm getirmekte yetersiz kalacaktır.
- Stratejik planlama ile mekânsal planlama bağlantısı kurulmalı, bu bağlamda, yatay ve düşey ilişkilerin iyi kurgulandığı kurumsal yapı yeniden düzenlenmelidir.
- Nüfus ve faaliyetlerin yoğunlaşması ve ortaya çıkan trafik sorunlarıyla başetmeye uğraşılırken, hızlı kentsel gelişmenin sürdüğü ve yabancı sermayeli yatırımların arttığı İstanbul için, kentsel bölgeyi kapsayan bir mekansal stratejik plan hazırlanması zorunlu hale gelmiştir. İstanbul için Çevre Düzeni Planı ile Nazım İmar Planı, başta tanımlanacak İstanbul Kentsel Bölgesini kapsayan bir **Mekansal Stratejik Plan** olarak ele alınmalıdır.
- Onaylanmış bulunan (2006) Çevre Düzeni Planı, belirli bir zaman süresi içinde ve yürürlükteki mevzuatın Çevre Düzeni planı tanımına uygun olarak hazırlandığı için Mekansal Stratejik Plan niteliğinde değildir. Ancak günümüzde stratejik planlar, özellikle küreselleşme sürecinde kamu ve özel sektör kuruluşlarının yatırımlarını yönlendirecek bir altyapının planlanması amacıyla hazırlanmaktadır. Bu nedenle onaylanmış olan Çevre Düzeni Planı İstanbul Kentsel Bölgesi için bir “mekansal stratejik plan” hazırlanmasını gereksiz kılmaz.
- **Etkin bir stratejik planlamanın vazgeçilemez öğeleri şunlardır:** Sorumluluk paylaşımı, belirsizliklere karşı hazırlıklı olma, programlama, etaplama, esneklik, katılım, finans kaynaklarının sunum biçimi ve bu kaynaklardan yararlanma koşullarının, topluma ivme verecek şekilde, belirlenmesi. Yataydaki ve düşeydeki, kurum içi ve kurumlar arası, bireyler ile yönetimler arası ilişkiler bu anlayış içinde düzenlenmelidir. Hangi ölçekte olursa olsun, böyle bir anlayışla hazırlanmamış, strateji ve programdan yoksun, önceliklerini sıralamamış, katılım bileşeni olmayan ve finansman boyutu düşünülmemiş hiç bir öneri –diğer teknik özellikleri yeterli de olsa- “plan” olarak kabul edilmemelidir.
- Şeffaflık, katılım, denetim planlama sisteminin vazgeçilmez, mutlak parçaları olmalıdır ve imar mevzuatında yer almalıdır. Ancak, daha da önemlisi, şeffaflık ve katılım kültürünün

Planlama Sisteminin Yapısal Değişimine Yönelik Yaklaşımlar

yerleşmesi, kurumsallaşmasıdır. Böyle bir planlama anlayışının hayata geçirilmesi, gerçekleştirilmesi ancak güçlü bir bilgi altyapısının kurulmasıyla, bilginin içtenlikle ve pozitif bir yaklaşım içinde paylaşılmasıyla sağlanabilir.

- İstanbul Kentsel Bölgesi için Stratejik plan yapma ve uygulama yetkisine sahip İstanbul merkezli bölge ve kent ölçeğinde kalıcı ve devamlılığı olan, katılımlı, yarı özerk bir birimin kurulması gerekliliktir. Bu birimin kentle ilgili politik kararları verecek geniş katılımlı bir meclisi olmalıdır. Bu meclis planla ilgili genel politik kararları almalı, şeffaflığı, bilgilendirmeyi ve en önemlisi katılıma dayalı denetimi sağlamalıdır.
- Mekânsal Stratejik Plan hazırlamanın zorunlu ilk adımı, geniş katılımlı bir süreçle ilgili kesimlerin üzerinde uzlaşacakları vizyonun belirlenmesidir. Bunun için önce sorun ve önerilerin belirleneceği geniş katılımlı toplantılar düzenlenmelidir. Planlama birimi, yapılan araştırmaların sonuçları ile geniş katılımlı toplantılarda ortaya konulan sorun ve önerileri dikkate alarak taslak vizyon önerileri geliştirmelidir. İkinci aşamada taslak vizyon, merkezi yönetimin de en üst düzeyde katıldığı toplantılarda, üzerinde mutabakat sağlanan ana vizyon belgesine dönüştürülmelidir.

2.2. Mekânsal Değişimin Yönetimi

- Yeni yasal düzenlemeler ile gündeme gelen planlama araçlarının, birbirlerini destekleyici ve tamamlayıcı biçimde işlevlerini yerine getirebilmesinin ön koşulu, bütünleştirici bir planın varlığıdır. Böylelikle, yeni planlama araçlarının, kamu yönetiminin sosyal sorumluluklarını destekleyici ve toplumsal dengeleri gözetten bir yapı içinde gelişmesi mümkün olacaktır. İstanbul'un kent sınırlarını aşan bir etkisinin olduğu dikkate alındığında kentsel dönüşüm projelerinin de proje sınırları içinde değil, kentsel ve bölgesel etkileriyle de ele alınmasının önemi açıktır.
- Kentsel dönüşüm, planlama sistematığının bir parçası olmalı, üst planlardan başlayarak uygulama planlarına kadar her kademe plan kapsamında yer almalıdır. Kentsel dönüşüm alanları için planlama bütünlüğü içerisinde ayıklanmış bir “özel amaçlı plan”, örneğin; “dönüşüm amaçlı imar planı” tanım ve içeriği getirilmemelidir.
- Bütüncül planlamadan bağımsız kentsel dönüşüm projelerinin fayda yerine zarar getirmesi kaçınılmazdır. Kent içindeki tekil mekânların kentin bütünündeki rolünü, anlamını göz ardı ederek, mekânları tarihsel-kültürel bağlamlarından kopararak yapılan kentsel dönüşüm projeleri, sürdürülebilir mekân yaratmanın aracı olamaz. Aksine, bunlar kentsel mekânın tüketilmesinin, kentin tarihinin, fiziksel-toplumsal ve kültürel mirasının, özgün niteliklerinin ve bir bütün olarak kimliğinin yitirilmesinin aracı haline gelir. Bu nedenle kent mekânında yapılacak müdahalelerin “kentsel dönüşüm” başlığı altında tek tipleştirilmeden niteliksel

Planlama Sisteminin Yapısal Değişimine Yönelik Yaklaşımlar

olarak ele alınması ve asıl olanın “mekânın değişimini doğru yönetmek” olduğunun unutulmaması gereklidir.

- Dönüşüm kelimesinin bir şemsiye kavramı ifade ettiği, içeriğinde “koruma” eylemlerini de barındırdığı unutulmamalıdır. Dönüşüm kelimesinin yalın ifadesinden ilgili alanın sosyal ve fiziksel açıdan tamamen ve mutlaka değişeceği anlamı, bilinçli veya bilinçsiz olarak, çıkarılmamalı; bu kavramın yenileme, canlandırma, sıhhileştirme, yeniden yapılandırma vb. süreçlerini ifade ettiği kadar, koruma sürecini de içerdiği bilinci pekişmelidir. Mutlaka sağlanması gereken ise, kentsel yaşam kalite düzeyi ve sosyal adalet koşullarının olumlu yöne dönüşmesi hususudur.
- Planlama rant dağıtan bir araç değil, dönüşümün tüm getirilerinin ve maliyetlerinin hakça ve adaletli şekilde dağıtımını sağlayan bir araç olmalıdır. Tüm toplumsal kesimlerin sisteme, kurumlara ve plana güven duyacağı bir ortam yaratılmalıdır.
- Gerçek anlamda bir katılım sürecinden söz edebilmek için, karar üretme aşamasında planlama konusunda yetkili kurumların, bu konuda bilgi üreten üniversite ve araştırma kurumlarının ve toplumda yer alan farklı sosyal grupları temsil eden sivil toplum örgütlerinin, sürece dahil edilebilmesi ve bu sürecin tariflenmesi ve programlanması gerekmektedir. Özellikle uygulamaların niteliğiyle ilgili denetleme sorumluluğu da bulunan meslek odalarının aktif katılımlarının sağlanması, uygulamaları planlama aşamasındayken yönlendirmeleri, kamuoyu gündemine taşımaları ve kamuoyu önünde (proje katılımcıları ile birlikte) tartışabilmeleri açısından önemlidir. Diğer taraftan, meslek odaları ve diğer sivil toplum örgütleri, katılım konusunda daha aktif tavır üretmek yerine, sürecin dışında kalarak, görev ve sorumluluklarını sadece konuyu yasal platforma taşımak olarak da sınırlandırmamalıdır.
- Katılımın aşamaları ve düzeyinin açıkça tanımlanmış olması gereklidir, aksi takdirde katılım, proje sürecini tamamen engelleyen ve çözümsüzlük üreten bir yapıya bürünebilir. Bu nedenle gerek kent bütününe gerek proje alanına yönelik olarak yaratılacak olan faydanın net bir şekilde tanımlanması ve izah edilmesi, katılımcılarla hangi aşamalarda işbirliği yapılacağının açıkça ifade edilmesi gereklidir. Bu aşamalar, ön hazırlık (analiz, sentez), planlama (alternatif kararların oluşturulması, karar verme) ve uygulama etapları olup, katılımcıların her bir sürece nasıl ve hangi koşullar altında katılacaklarının önceden net bir şekilde tanımlanmış olması, projelerin yürütülmesini kolaylaştıracak ve riskleri azaltacaktır.
- Kentsel gelişme stratejilerine hizmet edebilmesi, aynı zamanda yerel sosyal sorunlara çözüm olabilmesi ve doğal afet/risklere karşı etkili olabilmesi açısından, kentsel dönüşüm eylemlerinde, planlama araçları, yasal düzenlemeler ve kurumsal yapının olanakları çerçevesinde, aktörlerin rolleri net bir şekilde tanımlanmalıdır. Alanın özelliğine bağlı olarak kullanıcıların, hak sahiplerinin ve diğer aktörlerin katılımı belli modellere dayandırılarak

Planlama Sisteminin Yapısal Değişimine Yönelik Yaklaşımlar

sağlanmalıdır. Yerel ve merkezi yönetim temsilcilerinin görevleri dönüşüm süreci başlangıcında, proje alanlarının belirlenmesi, bölgeye özgü analizlerin yapılması, sorun belirleme ve karar verme aşamalarına katılımın sağlanması, yaratıcı çözümler geliştirilmesi, taraflar arasında güven yaratacak mekanizmaların oluşturulması (Yedd-i Emin gibi) ve uygulamanın denetlenmesi aşamaları göz önüne alınarak, tanımlanmalıdır.

3. İSTANBUL'DA STRATEJİK KONULARA İLİŞKİN ÖNERİLER

3.1. Mekânın Değişiminin Bölgesel Ölçekte Programlanması, Projelendirilmesi ve Yönetilmesinde Temel İlkeler

Eşsiz tarihi, kültürel, doğal güzellikleri ve jeopolitik konumu ile İstanbul, sermayenin ve aldığı göçün baskısı altında ezilmekte, sahip olduğu tüm potansiyellere ve çekim gücüne karşın yaşam kalitesi düşmektedir. Dünya'da hak ettiği konuma ulaşabilmesi, yaşayanların hak ettikleri yaşam koşullarına kavuşabilmesi, sahip olunan özgün niteliklerin -tarihi, kültürel, doğal varlıkların- korunması, geliştirilmesi ve kalitesinin artırılması koşutunda mümkündür. “Yüksek yaşam kalitesi, canlı kültür ve hizmet aktivitesi ile uluslar ötesi bölgelerin kavşağında bir odak olmak” olarak belirlenen İstanbul vizyonunun üç bileşeni; “uluslar ötesi bölge merkezi”, “bugün ve gelecekte herkes için yüksek kaliteli bir yaşam ve çevre”, “uygarlıkların buluşma ve kaynaşma merkezi” olmalıdır.

İstanbul'a özellikle bölgesel liderlik işlevleri kazandıracak ve ayrıca küresel düzeyde rekabetçi olmasına olanak verecek sektörlerin gelişmesi teşvik edilmeli, kentin çalışma ve yaşama alanlarıyla trafik düzeni ve ulaşımını, kültür ve rekreasyon servislerini kapsayan yaşam kalitesi yükseltilmelidir.

İstanbul'un dünya içindeki konum ve öneminin artırılması için geliştirilen stratejiler, ülke içindeki bölgelerarası dengesizliğin azaltılması ile eş zamanlı ve eşgüdümlü olarak yürütülmelidir. Gelişmiş bölgenin özellikleriyle az gelişmiş bölgelerin potansiyelleri arasında simbiyotik ilişkiler kurulmasını sağlayacak plan, strateji ve politikalar oluşturulmalı, İstanbul diğer bölgelerin kalkınmasında beyin işlevini üstlenmelidir. Bu anlamda gerek yerel gerekse yabancı sermayenin kontrollü yönlendirilmesi, hem toplumun geleceği hem de yatırımcıların geleceği için esas olduğu unutulmamalıdır.

3.1.1. Kentsel bölge olarak bütünleşme

İstanbul'un güneybirlik yakın ilişkileri komşu bölgeleri kapsamakta ve İstanbul için getirilecek kararlar bu bölgeleri etkilemektedir. İstanbul Metropoliten Bölgesinin yarışmacı ve sürdürülebilir bir bölge olması için, Tekirdağ (Edirne Kırklareli), İstanbul ve Kocaeli (Yalova, Sakarya, Düzce, Bolu) NUTS bölgelerinden oluşan bir alanda, ortak yol haritasının oluşturulması kaçınılmazdır. Bu yol haritasının temel ilkesi bölgedeki tüm yerleşmelerin kimlikleri ile uyumlu bir işbirliği ve işbölümü kurulması ve bu süreçte her bölgenin zayıflıklarını azaltıcı, potansiyellerini güçlendirici strateji ve uygulama araçlarının düzenlenmesi olmalıdır.

3.1.2. Doğal kaynaklar üzerinde yaratılan baskının azaltılması

İstanbul'da kentsel gelişmeye ayrılabilen arazinin sınırlı, su kaynaklarının kıt ve kentsel gelişme baskısı altında olmaları nedeniyle, İstanbul'a yönelen nüfusun değerli doğal kaynaklar üzerinde yarattığı baskının azaltılması için Marmara Bölgesi'nde çok merkezli yeni bir yerleşim

deseni oluşturulmalıdır. Bunun anlamı, aynı zamanda içdeniz ulaşımının güçlendirilmesi ve yeni teknolojilere dayalı bir hızlı ve ucuz deniz ulaşım sektörünün geliştirilmesi için gereken çok yönlü önlemlerin alınmasıdır. Bu, Marmara Denizi'ni mekânı ayıran değil, birleştiren bir rol üstlenmesinin sağlanması demektir. İstanbul'dan taşınması öngörülen sanayi ve işyerlerinin metropol denetim ve ilişkilerinden koparılmadan dağıtılması, Marmara Denizi çevresindeki yerleşimlerin deniz yoluyla kentiçi ulaşım süreleri ölçüsünde birbirine yaklaştırılması talebini güçlendirecek, bölgesel bir planla İstanbul yatırımlarının bu bölgede yeni yaşam çevreleri yaratılmasını sağlayacak, konut-iş gidip gelmeleri yeni bir rasyonele kavuşacaktır.

3.1.3. Sanayi yapısının değişimine yönelik öneriler;

- İstanbul'un yerleşik alanı içinde yer alan sanayinin ileri teknolojileri kullanan işletmeler haline dönüşmesine olanak sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.
- Sanayinin İstanbul dışına taşınma sürecinde, İstanbul'da küçük ölçekli, tekstil ağırlıklı ve bir bölümü kayıt dışı işçi çalıştıran sanayinin kalması, küresel düzeyde rekabetçi konumunu güçlendirmesi için uygun bir üretim yapısı oluşturmamaktadır. Arsanın kıt ve pahalı olduğu İstanbul'da ucuz emeğe dayalı geri teknoloji kullanan sanayi yapısının, katma değeri yüksek ürünleri nitelikli işgücü ve yüksek teknoloji kullanarak üreten bir sanayi yapısına dönüştürülmesi gereklidir. Bu vizyon üzerinde üst düzey paydaş toplantısında uzlaşmanın sağlanması, yeni sanayi yatırım taleplerinin kentsel bölge içinde yönlendirilmesi için uygun mekansal stratejiler geliştirmeye olanak verecektir.
- İstanbul'da çalışan kesimin yarısına yakın bir bölümünün sosyal güvenceden yoksun olarak çalıştığı göz önüne alınarak, özellikle ekonomik yeniden yapılanma projelerinde bu kesimin çalışacağı yeni alanların düzenlenmesi ve geçiş sürecini de içeren düzenlemelerin yapılması gereklidir. Geleneksel emek-yoğun sanayinin kent dışına yönlendirilmesi sürecinde halen bu sektörlerde çalışanların üzerindeki etkisi düşünülerek sanayinin yeniden geliştirileceği alanlarda yaşam çevrelerinin de geliştirilmesi gereklidir.
- İstanbul'da yeni geliştirilecek sanayi alanlarının ise, bilgi ekonomisi çerçevesinde öne çıkan sektörlerde olmasını sağlayacak yasal düzenlemeler yapılmalı ve gerekli alt ve üst yapı olanakları geliştirilmelidir.

3.1.4. Ulusal büyük projelerin, kentsel yaşam kalitesinin arttırılmasına yönelik olarak yönlendirilmesi

- Araştırma sonuçları, kentiçi ulaşımının, İstanbul'da yaşam kalitesini belirleyen önemli bir unsur olduğunu ortaya koymuştur. Kentte yapılan müdahaleler ve büyük projeler zaten sorunları büyük olan ulaşım altyapısı üzerinde büyük bir baskı oluşturmaktadır. Bu nedenle

alınan her plan kararının ve izin verilen her projenin, ulaşım altyapısına getireceği yüklerinin hesaplanması zorunlu görülmelidir.

- Su kaynakları ve ormanlar için tehdit oluşturan kentin kuzeyinden geçeceği öne sürülen yeni Boğaz Köprüsü ve yol yatırımlarından kaçınılmalı, ulaşım sistemi tüm kentsel bölge dikkate alınarak çözüme kavuşturulmalıdır.
- Deniz ulaşım teknolojisinde yeni gelişmelere ayak uydurulması ve bu sektörün büyümesinin özendirilmesi birkaç açıdan büyük değer taşımaktadır. Bu sektörün yeni teknoloji ile geliştirilmesi, Türkiye'nin kendi gereksinmelerini karşılamak yanında, özellikle yakın Karadeniz, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da büyük bir pazar yaratmasına yol açabilir. İstanbul'un kentiçi kara ulaşımında kaybedilen sürelerden daha kısa sürelerle sahip hızlı deniz ulaşım modları ile Marmara çevresindeki yerleşmelerin, doğrudan İstanbul'un yönlendirmesine girmesi olanaklıdır. Bu, metropolün fiziki açıdan büyümeksizin güçlenmesine katkı sağlayacak bütünleştirici stratejinin bir eksenidir.

3.2. Sürdürülebilir Kentsel Planlama ve Kentsel Değişim Süreçlerinin Yönetilmesinde Temel Sorunsallar ve Öneriler

Sürdürülebilirlik ilkeleri açısından değerlendirildiğinde bugün İstanbul'da kentin makro formunu belirleyen, ulaşımı temel bir sorun haline getiren, doğal değerleri tehdit eden, sosyal açıdan eşitsizlik ve çatışmaları görünür kılan başlıca gelişme, konut alanlarının kontrolsüz şekilde yayılmasıdır. Kentsel dönüşüm uygulamaları, bu eşitsiz gelişmeyi daha da keskinleştirici hale getirme riskini taşıyan bir müdahale biçimi olarak gündeme gelmiştir. Sorunun tek boyutlu -sadece fiziksel yenileme ve yeniden yerleştirme- olarak ele alınması bu araştırmanın da başlangıç noktası olan bir tartışmadır. Bu araştırmanın arkasında yatan neden, bu parçacı yaklaşımlardan duyulan rahatsızlık olmuştur.

“Sürdürülebilir kentsel planlama” kentlerin taşıma kapasitesini aşmadan gelişmesinin sağlanmasına yönelik ilkelerin oluşturulması açısından, geleceğin kentlerinin özelliklerinin belirlenmesinde çağdaş bir düşünce biçimi olmaktadır. Sürdürülebilir kentsel gelecek, salt **dar bir ekolojik bakış açısının ötesinde, demokrasi ve sosyal değerler bütünü** üzerinde yapılanmış, sistematik kültürel değişimi gerekli kılan bir paradigma olarak tanımlanmaktadır.

Ülke ölçeğinde, gayrimenkul sektöründeki hızlı gelişmeye paralel olarak, konut üretiminde aşırı bir artış olmuş, mevcut konut alanları da bu hareketler doğrultusunda, dönüşüm talepleriyle karşı karşıya kalmıştır.

İstanbul'un küresel iddia taşıyan bir gelişme potansiyeli taşıdığı yadsınamaz. Ancak, bu potansiyeli açığa çıkarmanın ön koşulu, toplumsal çatışmalardan kaçınmak ve fırsat eşitliği yaratmaktır. İstanbul'un toplumsal denge ve eşitlik ilkeleri üzerine yeniden yapılanan bir metropol

haline gelmesi, özellikle ve öncelikle konut alanlarındaki parçalanmanın, fırsat eşitsizliklerinin giderilmesine yönelik politikalarla hayata geçebilecektir. Konut alanlarının dönüşümü süreci, planlama kurumu ve kent yönetimleri için, duyarlılıkla ele alınması gereken önemli bir fırsat olarak görülmelidir.

Ancak kentsel dönüşüm sürecinin programlanması, projelendirilmesi ve yönetilmesi aşamalarında kabul edilen ve kullanılan kriterlerdeki belirsizlikler / eksiklikler en önemli tehdit olarak algılanmalıdır. Bu tehdit planlamanın temel ilkelerine aykırı kentsel dönüşüm kararlarının üretilmesini getirerek, sürece olan güvenin sarsılmasına neden olacak bir unsurdur.

Kısa vadede yaygın işbirlikleri yapılması veya umutları artırıcı vaatlerde bulunulması sürecin işleyişi ve güvenilirliği zedeleyen bir diğer faktördür. Kentsel dönüşüm sürecinin modeli yanlış seçildiğinde, belli bir aşamada sürecin kilitlenmesi ve hedeflere varılamamasını getirecektir.

Kentsel dönüşüm süreci konunun uzmanı olan profesyoneller tarafından tasarlanmadığında ya da profesyonellerin bu konuda yeterince birikimi olmadığı taktirde konu spekülative ve politik risklere açık hale gelir ki bu da yerel topluluklar başta olmak üzere tüm aktörler açısından önemli kayıpları oluşturur.

İstanbul'un planlama çalışmalarının her aşamasında dikkate alınması gereken temel öneriler:

- İstanbul kentinin ikili yapısından kaynaklanan toplumsal, çevresel, mekânsal gerilimlerin her ölçekte azaltılmasına yönelik eşitlikçi politikaların oluşturulması gereklidir. İstanbul'da ortaya çıkan yeni işlevler ve yeni ekonomik faaliyetlerin yarattığı istihdam olanaklarının bu kentte yaşayanlara Türkiye ortalamasının altında bir gelir artışı sağladığı görülmektedir. Ortalama gelir artışıdaki bu durum yüksek ve düşük gelir grupları arasındaki farkın artması ile daha da önem kazanmaktadır. Göreli olarak fakirleşen bir grup ve açığa çıkan yoksulluk İstanbul'un geleceği için önemli bir sorun alanıdır. Bu nedenle kentte yüksek gelir gruplarına ve bu kesimlerin çalışacağı yeni hizmet sektörlerine yönelik düzenlemelere ağırlık verilirken, en alttaki grupların yaşam koşullarının düzeltilmesine yönelik yeni destek mekanizmalarının oluşturulması gereklidir.
- Kentsel dönüşüm projelerinde gerilimlerin aşılmasına yönelik olarak, toplumsal hassasiyet içeren yaklaşımların geliştirilmesi ve bunun aracı olarak katılımı sağlayacak mekanizmalar geliştirilmesi kaçınılmazdır. Bir mekân için üretilecek kentsel dönüşüm sürecinde temel kriterlerin o mekânın yerel toplulukları / yaşayanları ile birlikte geliştirilmesi esas olmalı, hiç bir kesim dışlanmamalıdır. Süreçteki tüm aktörlerin eşdeğer olarak temsil gücünün olmaması sürecin katılım ve şeffaflıkla yönetilmesini engelleyen bir unsurdur.
- Bir kentsel dönüşüm sürecinin her aşamasındaki kararların ve bunların gerekçelerinin net, anlaşılabilir olması ve bunların toplumla paylaşılması esastır. Öncelikle sürece katılan tüm

aktörler kentsel dönüşümün kısa erimli bir proje değil uzun vadeli bir süreç olduğunu kabul etmeli ve bu ilkeyi içselleştirmelidirler.

- Kentsel dönüşüm süreci tüm bölgeler için tek tip olarak düşünülmemeli, her bölgenin özelliklerine ve gereksinimlerine uygun olarak programlanmalıdır.
- İstanbul'da kıt olan kentsel toprağın etkin kullanımı için su havzaları ve orman alanlarının işgalden kurtarılması, Boğaziçi Yasası kapsamındaki arazilerin, Yasa ve Boğaziçi İmar Planı hükümlerine uygun duruma getirilmesi, kentsel sit alanları ve tarihi yapı stokunun korunması, eskiyen ve ruhsatsız inşa edilmiş yüksek tehlike ve risk gösteren kentsel alanlarda yaşam kalitesinin yükseltilmesi amacıyla plan bütünlüğü çerçevesinde kentsel dönüşüm projeleri geliştirilerek uygulanmalıdır.

3.3. İstanbul'da Afet risklerinin azaltılması

İstanbul'u tehdit eden deprem felaketi problemine ekonomik, politik, sosyal ve kültürel vizyonları kapsayacak şekilde bütüncül bir yaklaşım gözetilmeli, uygulamalar ise, çeşitli aktörlerin etkin katılımına dayalı, esnek ve stratejik olmalıdır. Bilimsel yöntemlerle tüm ülkeyi etkileyebilecek ölçekte kayıplara yol açabilecek bir deprem tehdidi altında olduğu ortaya konulan İstanbul için merkezi ve yerel yönetimlerin, tüm toplum kesimlerinin katkısıyla, tarihsel bir davranış göstererek kentsel riskleri azaltacak sistemli önlemler almaları gerekmektedir.

Yasal düzlemde güçlü bir afet yönetim sistemi oluşturulmalı, bu kapsamda risklerin azaltılmasında çok önemli rolü olan planlama sistemi ile gerekli ilişki ve bağlantılar kurulmalıdır. Bu kapsamda çok sayıda kentsel 'risk sektörü'nde planlı önlemlerin alınmasında katılımlı süreçler geliştirilerek, uygulamalar bir seferberlik programı çerçevesinde yönlendirilmelidir. Her risk sektörü için katılımlı süreçlerle geliştirilen politikaların uygulama adımlarının zaman içinde dağılımı ve öncelik sıralamaları bu projeleri yürütmekle yükümlü tarafların ve kaynakların belirlenmesi ve tüm sektörlerde yer alacak etkinliklerin bu ana çerçevede yer bulması gereklidir.

Deprem ve teknolojik risklere karşı acil müdahale gerektiren alanlarda; kentsel dönüşüm uygulamalarının, bir yandan yeni fırsatları değerlendirerek kent refahını yükseltmek ve sosyal sorunları azaltmak rolü olmakla beraber, bir yandan da mevcut değerlerin, varlıkların ve kent halkının yaşamının korunması için gerekli acil müdahaleler açısından da faydalı bir araç olarak algılanması gereklidir.

Özellikle deprem ve teknolojik risklere karşı acil müdahale gerektiren alanlarda, kentsel dönüşüm uygulamalarının daha özel modellere dayandırılması gerekmektedir. Bu modeller, daha uzun erimli sosyal riskleri azaltma, suç vb. olumsuzlukların belirli alanlarda yoğunlaşmasını engelleme, ekonomik değişim nedeniyle atıl kalacak olan alanların, kent ekonomisi için değer yaratacak şekilde yeniden değerlendirilmesi gibi konulara odaklanmış kentsel dönüşüm projelerinden,

daha farklı temellere dayanmaları zaruridir. Çünkü kısa sürede uygulanabilmeleri ve hızlı bir şekilde kaynakların aktarılması daha fazla önem taşımaktadır.

Bu girişimlerin amaca tam hizmet etmesini sağlamak üzere, çevre standartlarını ve sosyal sorunları gözetken, maliyet-etkin sonuçlar hedefleyen, ekonomileri ve fırsatları değerlendiren özellikte olmaları sağlanmalıdır. Bu açıdan, piyasa içinde kendi rantabilitesini sağlayan farklı modellerin geliştirilmesi gerekli görülmektedir. Yüksek riskli alanların yenilenmesi amacıyla, kamunun bu süreci tetiklemek üzere kolaylaştırıcı yardımlar yaparak daha da cazip kılması olanaklıdır. Kentsel risklerin bertaraf edilmesi çalışmaları, uluslararası güçlü yeni politikaların geliştirildiği bir alandır.

3.4. Kentsel Dönüşüm Süreçlerinin Yönetilmesine ilişkin “Sorun Odaklı” Yaklaşım

Kentsel dönüşüm eylemlerinde, ekonomik faaliyetlerin bulunduğu alanlarda mümkün olduğu kadar yerel üretim ilişkilerinin zarar görmemesi, kirlenici olmayan ve sosyo-ekonomik gelişmeyi hızlandıracak, ekonomik, sosyal ve çevresel faydayı geniş kitlelere yayacak sektörlerin desteklenmesi, bu sektörlerle yakın ilişkide olabilecek diğer işlevlerin de proje alanı içinde gelişimine olanak sağlanması, tercih edilen yöntem olmalıdır.

Aynı şekilde, istihdam yaratması ve kentsel dönüşüm eyleminden kaynaklanan faydayı, adil ve dengeli bir şekilde dağıtması, eylemin temel amaçlarından olmalıdır. Aksi takdirde kentsel dönüşüm eylemleri metropoliten kalkınmaya ve ulusal kalkınmaya hizmet etmekten uzaklaşabilir, mevcut üretim zincirlerini bozabilir ve gelir dağılımının daha da bozulmasına neden olabilir.

Kentsel dönüşüm uygulamalarında amaç ile tasarım ve uygulama maliyetleri ilişkisi önceden net bir şekilde tanımlanmış olmalıdır. İnşa sürecindeki maliyetler dışında, kentsel dönüşüm programı neticesinde üretilen mekanın, önceki mekana göre işletme giderleri ve ekonomik-sosyal getiriler açısından daha verimli olması amaçlanmalıdır. Bu sayede, uygulamalar neticesinde, en başta ifade ettiğimiz gibi, sosyo-ekonomik belirsizliklerin azaltılması, kaynakların stratejik öncelikler doğrultusunda etkin bir şekilde, doğru zaman dilimi içinde kullanılması ile mümkün olabilecektir. Kent ekonomisine kazandırılan uzun vadeli rekabetçi güç, sosyal risklerin azaltılmasında da rol oynayabilecek, karşılığında sosyal eşitsizliklerin azaltılması ve yaşam standardı yüksek bir toplum yaratılması da ekonomik rekabet gücüne olumlu katkılarda bulunacaktır.

Bir bölgedeki / mahalledeki kentsel dönüşüm süreci tek tipleştirilmeden, plan bütünlüğü ilkesinden taviz verilmeden ve kamu yararı doğrultusunda programlanmalı, projelendirilmeli ve yönetilmelidir. Bu sürecin bölgenin / mahallenin temel sorununa odaklı olarak düzenlenebilmesi için yerel topluluklarla birlikte sorun odaklı, kapsamlı analizlerin yapılması önem taşımaktadır. Bu konuda çok çeşitlenmiş bir sorun alanı söz konusudur, ancak İstanbul için genel bir çerçeve çizilebilir. Üzere sorun alanlarını aşağıdaki ana başlıklarda tanımlamak mümkündür.

3.4.1. Konut Alanlarında Kentsel Dönüşüm;

Kentsel Dönüşüm Eylemleri, konut alanlarında uygulandığında; problemi yerinde çözecek yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğu herkesin üzerinde birleştiği ortak bir görüş olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle İstanbul gibi geniş sağlıksız konut stoklarına sahip olan bir kentte, yerinde çözüm önerileri üretilmesi, problemin boyutları açısından en pratik çözüm yoludur. Yerinde çözüm üretilmesi ile mevcut sosyal dokunun korunacağı ve hatta yaşam olanaklarının iyileştirilerek geliştirileceği öngörülmektedir.

Bununla beraber belli bir sosyal dokunun gelişemediği ve çeşitli derin sosyal problemlerin bulunduğu alanlarda bu problemlere yönelik müdahalelerin de kentsel dönüşüm eylemleri içinde yer alması ve güçlü bir sosyal yapının gelişmesini teşvik edecek çözüm önerilerinin tercih edilmesi gereklidir.

Kentsel dönüşüm eylemleri, sosyal açıdan kent bütününden soyutlanmış, kendi içine kapalı, sosyal ve mekansal açıdan ayrılmış korumalı yaşam alanlarının çoğalmasına karşı, sosyal bütünleşmeyi teşvik eden, çağdaş yaşam olanaklarını metropoliten halkın geneline yayabilecek pratik çözüm önerileri getiren eylemler olmalıdır. Aksi takdirde soylulaştırmaya hizmet eden, rant aktarımını hedefleyen, toplumsal farklılıkları büsbütün artıran, gelir dağılımının daha da bozulmasına neden olan eylemler halini almaları kaçınılmazdır.

A- Yasadışı Yapılaşmış, Islah İmar Planlarıyla Yasallaştırılmış, Bu Planlara Göre Dönüşmüş, Kentsel Yaşam Kalitesinin Düşük Olduğu Konut Alanları

İstanbul'daki en yaygın kentsel dönüşüm konusu durumundaki bu sorun alanları bulundukları konum, mülkiyet durumları, yasallaştırılma süreci gibi konularda birbirlerinden farklılaşarak mekânda çeşitli alt gruplar oluşturmaktadırlar. Göç hızının giderek yavaşlaması, çevre sorunlarına duyarlılıkların artması ve kentin çevreye doğru yayılma maliyetini karşılayamayan yerel yönetimlerin, yerleşik alanları daha verimli kullanma yönünde bilinçlenmeye başlamaları, 'kentsel dönüşümün yönetilmesi'ni, planlamanın temel konusu haline getirmiştir

Bu grupta temel alınacak kriterler: Konut koşullarının yeterliliği (taşıyıcı sistem standartlarına uygunluk ve konut yaşam standartları) ve fiziksel çevre koşullarının uygunluğu ve temel hizmetlerin yeterliliği (temiz suya erişim, açık-yeşil alanın yeterliliği, okul alanına erişim, yasal koşullar, mülkiyet, plan koşullarına uygunluk, yapı ruhsatının varlığı ve ruhsata uygunluk) konularıdır.

Bu gruptaki kentsel dönüşümün programlanması sürecinde;

- Birinci Öncelik: Yerleşme açısından risk taşıyan ve doğal değerleri nedeniyle eşik olan bölgelerin yapılaşmadan arındırılması; İstanbul'da orman alanları ve su havzalarında yer alan kaçak yapıların etaplar halinde ve yerel topluluklar ile uzlaşılarak temizlenmesi.

- İkinci Öncelik: Yerleşilebilirlik kriterlerine uygun olan bölgelerin, kentsel dönüşüm süreci ile kente tekrar kazandırılması; Genel olarak E-5 ile TEM arasında kalan ve en belirgin özelliği donatı alanlarının yetersizliği olan bu bölgelerin, katılımcı ortamlarda hazırlanan kentsel dönüşüm programları ile ele alınması ve etaplama ile uygulanması gerekmektedir. Aksi takdirde bu bölgelerde yaşayan insanların giderek sosyo-ekonomik çöküntü içine girmesi kaçınılmazdır. Özellikle bu bölgelerde yetişen gençlerin, geleceği tehdit altındadır. Ayrıca bu bölgelerin çok yoğun yapılaşmış olmaları nedeniyle daha yüksek yoğunluklar verilerek yenilenmeleri doğru olmayacağı için, kentsel dönüşüm sürecinin kaynak yaratan bir modele gereksinimi bulunmaktadır.

B- Temel Sorunun Yoksulluk–Yoksunluk Ekseninde Olduğu Kentsel Dönüşüm

Türkiye’de son dönemde “kentsel alanlardaki yoksulluk” hakkında yapılan araştırmalar kentsel dönüşüm sürecinin yoksulluk ve yoksunluk sorununa odaklanarak tasarlanması gerektiğine işaret etmektedir. Bu kapsamda

- Birinci Öncelik: Sosyal ve ekonomik niteliklerin dönüştürülmesi; Uzun erimli bir süreç olarak tasarlanması gereken bu projelerden çocuklar için temel eğitim projeleri, yetişkinler için beceri geliştirme projeleri, yetişkinler için kapasite geliştirme projeleri (insan kent ilişkileri, haklar, yasalar), güven ve işbirliği yaratma süreci (kurumlarla ve toplumun diğer kesimleriyle) en önemli adımlardır.
- İkinci Öncelik: Fiziksel yapının dönüştürülmesi; Birinci derecede öncelik taşıyan sosyo-ekonomik koşulların uzun vadede düzelebilmesinin bir koşulu da yoksul kesimlerin konut yaşam çevrelerinin standartlarının artırılmasıdır. Kent merkezindeki köhnemiş tarihi dokuda veya kent çeperinde düşük nitelikli kaçak yapıda yaşayan yoksul kesimler için üretilecek kentsel dönüşüm süreçleri, kendine özgü dinamikleriyle, sorunlarıyla keşfedilmeli, özgün modeller üretilerek uygulanmalıdır.

3.4.2. Ekonomik Faaliyetlerin Yer Değiştirmesiyle Beraber Fonksiyonsuz Kalan Köhneme Alanlarının Yeniden Canlandırılması Yönündeki Kentsel Dönüşüm

Ekonomik faaliyetlerin yer değiştirmesiyle beraber fonksiyonsuz kalan ya da artık yeni teknolojilere ayak uyduramaması nedeniyle üretkenliği ciddi biçimde düşmüş olan sektörlerin yığıldığı köhneme alanlarında, ya yeni sektörlerle ya da gelişmekte olan yeni sektörleri destekleyecek yardımcı fonksiyonlara yer verilmesi ile kentsel arazinin etkin kullanımı sağlanabilir. Bu alanlarda belli bir büyüklük ve ölçeğin yakalanması, proje maliyetinin düşürülmesi ve yaratılan faydanın güçlü etkiler yaratarak metropoliten ekonomiyi canlandırabilmesi açısından önem taşımaktadır.

İstanbul’un küresel ve bölgesel ortamda güçlü bir kent olarak varolabilmesi için, kentsel dönüşüm uygulamaları sonucunda, mevcut ya da yeni getirilen ekonomik kümelerin, diğer dünya-bölge kentlerine göre daha düşük maliyetlerle, daha etkin ve risksiz bir şekilde fonksiyon gösterebilmeleri, birbirleri için olumlu dışsallıklar yaratmaları ve yaratılan ortamın firmaların büyüme süreçlerini

destekleyici esnek mekansal çözümler sunmaları, önemlidir. Diğer dünya kentlerinde bulunan benzer ekonomik kümelere göre belirgin bir fayda sağlamayan, iyi tasarlanmamış ve iyi yönetilemeyen kentsel tasarım uygulamalarının, o bölgeye getirilen ekonomik faaliyetler açısından bir fayda yaratmaktan ziyade, bir külfet olması riski bulunmaktadır.

Gelişmiş batı kentlerinde sanayisizleşme süreci ile birlikte işlevsiz kalan eski sanayi ve depolama alanları ile limanlar ve demiryolu garlarının yeniden işlevlendirilmesi kentsel dönüşümün temel sorunu olmuştur. Türkiye'nin gelişmiş kentlerinin merkezlerinde yer alan kamuya ait eski sanayi parselleri, depolama ve ulaşım alanları, batı kentlerinin modelleri ile tam örtüşmese de, gündeme gelen yapılanma talepleriyle bu alanlarda bir kentsel dönüşüm sürecinin programlanmasını gerektirmektedir.

Kent merkezlerinin ve eski kent dokularının, mekansal değişiminin planlanması projelendirilmesi ve yönetilmesi de bu kapsam içinde ele alınmalıdır.

Bu tür alanlar potansiyel arsa değerlerinin yüksek olduğu, mevcut yapıların kira ve alım - satım değerlerinin çevrelerindeki yapılardan düşük olduğu, yüksek yoğunluklu yapılaşma baskısı altında kalan, buna karşın açık alan ihtiyacının yüksek olduğu bölgelerdir. Bu tür alanlar için programlanan kentsel dönüşüm sürecinde;

- Birinci Öncelikli konu: İşlev değişikliği, yeni işlev kararları ve yoğunluklarının katılımcı ve şeffaf ortamlarda üretilmesi,
- İkinci Öncelikli konu: Alanın / yapının gelecekteki kimliği ve işlevi hakkında farklı uzmanlık alanları ile derinlemesine irdelemeler yapılarak sürecin programlanması.

Kent merkezinde kalmış üretim ve depolama alanlarındaki tarihi yapı stoku potansiyel arsa rantı açısından değil, arsa üzerindeki yapıların korunarak yeniden işlevlendirilmesi yönüyle ele alınmalı ve doğru ilke ve tekniklerle gerçekleştirilmelidir. Kentin 1950 sonrasında gelişen alanlarındaki üretim ve depolama alanları ise genelde arsa değeri açısından ele alınmayı beklemektedirler. Ancak bu tipolojide de işlev ve yoğunluk kararları bölgenin genel plan kararlarına aykırı olmamak koşuluyla, kamu yararı ve planlama ilkeleri kapsamında üretilmelidir.

4. SON SÖZ

İstanbul Kentsel Bölge bütününde, mekansal gelişme stratejileri ile eylemsel çözümlemelerin bütünleştirilmesi fiziksel, sosyal ve ekonomik yapıların dönüşümleri çerçevesinde, planlama yaklaşımlarının ortaya konması uygulama araç ve yönetim süreçlerinin saptanması ve örnek eylem alanlarda modellenmesi amacıyla yapılmış olan çalışmaların sunulduğu Sempozyumun bu sonuç bildirgesi ile acil sorunlarla karşı karşıya bulunan İstanbul ve diğer kentlerimizin, sürdürülebilir bir planlama sistemine ulaşılabilmesi ve kentsel dönüşüm konusunu da kapsayan, çağdaş bir şehircilik ve imar mevzuatına ışık tutması hedeflenmiştir.

“İSTANBUL’UN EYLEM PLANLAMASINA YÖNELİK MEKÂNSAL GELİŞME VE DÖNÜŞÜM STRATEJİLERİNİN BELİRLENMESİ İÇİN ARAŞTIRMA VE MODEL GELİŞTİRME İŞİ” ÜNİVERSİTE ÇALIŞMA GRUPLARI

İTÜ ÇALIŞMA GRUBU

Prof.Dr. Cengiz GİRİTLİOĞLU, Prof.Dr. Mehmet OCAKÇI, Prof.Dr. Gülden ERKUT, Y.Doç.Dr. Mehmet Ali YÜZER, Dr. Elif ALKAY, Ar.Gör. Mete B. BAYPINAR, Ar.Gör. Ceren ÖZGEN

MSGSÜ ÇALIŞMA GRUBU

Prof.Dr. Aykut KARAMAN, Prof.Dr. Güzin KONUK, Y.Doç.Dr. Fatma ÜNSAL Y.Doç.Dr. Hürriyet ÖĞDÜL, Öğr.Gör.Dr. Dilek ERBEY, Ar.Gör.Dr. Binnur ÖKTEM, Ar.Gör. Ebru FİRİDİN

ODTÜ ÇALIŞMA GRUBU

Prof.Dr. Ali TÜREL, Prof.Dr. Murat BALAMİR, Prof.Dr. Ayda ERAYDIN, Öğr.Gör. Sevin OSMAY, Doç.Dr. Murat GÜVENÇ, Doç.Dr. Serap KAYASU,

Y.Doç.Dr. Anlı ATAÖV, Y.Doç.Dr. Ela BABALIK SUTCLIFFE, Y.Doç.Dr. Müge AKKAR, Öğr.Gör.Dr. Bahar GEDİKLİ, Şehir Plancısı Mert BURNAZ, Şehir Plancısı Zeynep ERAYDIN, Şehir Plancısı Özgehan ÖZEN, Mimar Pelin YONCACI

YTÜ ÇALIŞMA GRUBU

Prof.Dr. Emre AYSU, Prof.Dr. Zekai GÖRGÜLÜ, Prof.Dr. Zekiye YENEN, Prof.Dr. Hüseyin CENGİZ, Prof.Dr. Ayşenur ÖKTEN, Prof.Dr. Betül ŞENGİZER Doç.Dr. İclal DİNÇER, Doç.Dr. Zeynep ENLİL, Dr. Doruk ÖZÜGÜL, Ar.Gör. Özer KARAKAYACI